

Ziraat Fakültesi Öğrencilerinin Bakış Açısından Bir Girişimcilik Alanı Olarak Kırsal Turizm

Esen ORUÇ Esra KAPLAN

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Türkiye
esen.orucbuyukbay@gop.edu.tr

Özet

Kırsal turizm kırsal kalkınmanın en önemli bileşenlerinden biridir. Konunun gündemdeki yeri giderek artmaktadır. Buna bağlı olarak konu akademik düzeyde de ele alınmaktadır. Konuyu, ulusal ya da uluslararası politikalar, bazı kesimlerin kırsal turizme yaklaşımı, bir yörenin kırsal turizm potansiyeli gibi açılardan ele alan çalışmalara rastlanmaktadır. Kırsal turizm, kamu yatırım ve destekleri gerektiren kırsal kalkınma çabalarının bir parçası olmasının yanı sıra, girişimciler için alternatif bir iş alanı olarak da düşünülmelidir. Bu çalışmanın amacı, ziraat fakültesi öğrencilerinin bir girişimcilik alanı olarak kırsal turizm alternatifine bakış açılarını ortaya koymaktır. Bu şekilde kırsal turizm olgusu, farklı bir perspektiften ele alınmıştır. Çalışma sonucunda, ziraat mühendisi adayı öğrenciler açısından kırsal turizmin ne ölçüde dikkate alınabilir bir girişimcilik alternatifi olduğuna ve ziraat lisans eğitiminin, öğrencilerde kırsal turizm konusunda ne kadar vizyon oluşturabildiğine ilişkin belirlemeler yapılmaya çalışılmıştır. Çalışmada seçilen Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi öğrencileriyle Odak Grup Görüşmeleri gerçekleştirilmiş ve bu görüşmeler sonucunda alınan cevaplar içerik analizi yoluyla yorumlanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kırsal Turizm, Girişimcilik, Ziraat Fakültesi Öğrencileri

Rural Tourism as a Field of Entrepreneurship From the Perspective of the Faculty of Agriculture Students

Abstract

Rural tourism is one of the most important components of rural development. The place of the issue on the agenda is increasing. The subject is also discussed at the academic level. There are studies which discuss the subject in terms of national or international policies, the point of view of a certain part of rural tourism, the rural tourism potential of certain regions etc. Rural tourism should be considered as an alternative business area for entrepreneurs, as well as being part of the rural development efforts that require public investment and support. The aim of this study is to reveal the perspectives of agriculture faculty students as a field of entrepreneurship for rural tourism alternative. In this way, the fact of rural tourism is discussed from a different perspective. As a result of the study, it was tried to determine about the extent to which rural tourism can be considered as an entrepreneurial alternative for the agricultural engineer candidate students and how can create agriculture undergraduate education a vision about rural tourism for students. In this study, Focus Group Interviews were conducted with chosen students of Tokat Gaziosmanpaşa University Faculty of Agriculture and the answers by the way these interviews were tried to be interpreted through content analysis.

Key Words: Rural Tourism, Entrepreneurship, Agricultural Faculty Students

1.Giriş

Turizm, kendine özgü dinamikleri olan ekonomik bir faaliyet alanıdır. Herhangi bir coğrafya insanlar tarafından bedel ödemeye değer görülecek bazı doğal güzelliklere sahipse, geriye bu avantajın ekonomik kazanç alanına dönüştürülmesi kalacaktır. Bir anlamda yetenek yoluyla kazanç sağlamaya benzetilebilir. Turizm önceleri kıyı bölgelerde gelişmeye başlamış olsa da, daha sonraları alternatif arayışlar ortaya çıkmış, köy yaşamının sürdüğü bölgelerde de dışardan gelen insanların görmek, yaşamak isteyeceği özellikler olduğu fark edilmiş, böylece kırsal turizm faaliyetleri de gelişme göstermeye başlamıştır (Çetin, Üzümcü ve İçöz, 2017,s.138). Turizmle ilgili taleplerdeki çeşitlenmenin özellikle 1980’lerden sonra, kültürel değerler temeline dayalı seyahat fikriyle başladığı belirtilmektedir (Briedenhann and Wickens, 2004,s.72).

Kimi zaman turizm, tarım sektörünün karşısında yani rakibi konumunda bir faaliyet alanıdır. Yani bazı bölgelerde turizm faaliyetleri geliştikçe, tarımsal alanları risk altında kalabilmektedir. Bunun önüne geçilmesi için, turizmin geliştiği bölgelerde verimli tarım alanlarının turistik işletmelere bırakılmaması, verimsiz ve tarıma çok uygun olmayan arazilerin turizm ve rekreasyon amaçlı kullanılması gerektiği ifade edilmektedir. Bu şekilde daha planlı ve rasyonel bir turizm gelişiminin önemine vurgu yapılmaktadır (Çıkın, Atçeken ve Uçar, 2009, s.4).

Bugün turizm kırsal alan yaşayanları için alternatif bir ekonomik faaliyet olarak değerli görülmektedir. “Kırsal Turizm”, “Tarım Turizmi”, “Agro-Turizm” gibi yaklaşımlar kapsamında yapılan çalışmalar, turizmle tarımı ya da kırsal alan yaşamını bütünleştirmekte, birbirinin tamamlayıcısı olarak ele almaktadır. Kırsal turizm yüzeysel bir anlatımla, kırsal alanda gerçekleştirilen turizm faaliyetleri olarak bilinmektedir. Literatürde, “Tarım Turizmi” ya da “Agro Turizm”, genellikle kırsal turizm kapsamında ele alınmakta, tarımsal üretim aktivitelerinin birer etkinlik haline geldiği bir turizm şeklini ifade etmektedir (Çıkın ve diğ., 2009,s.5; Nilsson, 2001,s.8-9; Clarke, 1996,s.611). “Tarım Turizmi ya da “Agro Turizm” kırsal alanda gerçekleştiği için bir kırsal turizm olayı olarak kabul edilebilir olmakla birlikte, bu tür turizmde tarımsal faaliyetlere konukların aktif ya da izleyici olarak katılımı söz konusu olduğu için farklılık göstermektedir (Kumbhar 2010, s.2). Bu farklılığı nedeniyle tarım turizminin köy ortamında köyde yaşayanlar gibi zaman geçirmek isteyen bir kitleye, bir anlamda niş pazara hitap ettiği ifade edilmektedir (Chatterjee and Prasad, 2019, s.19)

Dünya ve Türkiye’de önemi giderek artan, kırsal kalkınma konusunda ümit verici bir çözüm olarak görünen kırsal turizm, işletmecilik açısından da artı ve eksileriyle dikkate alınabilecek bir faaliyet alanıdır. Kırsal turizmin, hem kar amaçlı çalışan girişimler hem kar amacı gütmeyen çeşitli kuruluş ya da organizasyonlar tarafından sunulan bir hizmet alanı olduğu bilinmektedir (Bojnec, 2010, s.9). Bir girişimci için ne ölçüde dikkate ve yatırıma değer olduğu, bu faaliyet alanının gelişimi açısından önemli olacaktır. Konuyu uygulanan ulusal ya da uluslararası politikalar, belirli bir kesimin kırsal turizme bakış açısı, belirli yörelerin kırsal turizm potansiyeli vb. açılardan ele alan çalışmalara rastlanmaktadır. Kırsal turizm, kamu yatırım ve destekleri gerektiren kırsal kalkınma çabalarının bir parçası olmasının yanı sıra, girişimciler için alternatif bir iş alanı olarak da düşünülmelidir. Bu alanın girişimcilik açısından öneminin giderek arttığı görülmektedir (Bojnec, 2010, s.14; **Kenebayeva, 2017, parag.2,3**). Bu noktalardan hareketle, eğitim alanları gereği kırsal turizm kavramına yabancı olmayan ziraat fakültesi öğrencilerinin bakış açısından “Kırsal Turizm Alanında Girişimcilik” konusunun ele alınması yerinde bulunmuştur.

Bu çalışmanın amacı, ziraat fakültesi öğrencilerinin bir girişimcilik alanı olarak kırsal turizm alternatifine bakış açılarını ortaya koymaktır. Bu şekilde kırsal turizm olgusu, farklı bir perspektiften ele alınmıştır. Çalışma sonucunda, ziraat mühendisi adayı öğrenciler açısından kırsal turizmin ne ölçüde dikkate alınabilir bir girişimcilik alternatifi olduğuna ve ziraat lisans eğitiminin öğrencilerde kırsal turizm konusunda ne kadar vizyon oluşturabildiğine ilişkin belirlemeler yapılmaya çalışılmıştır. Çalışmada seçilen Tokat gerçekleştirilmiş ve bu görüşmeler sonucunda alınan cevaplar içerik analizi yoluyla yorumlanmaya çalışılmıştır.

2. Materyal ve Yöntem

Çalışmanın ana materyalini Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi öğrencileriyle Odak Grup Görüşmeleri yoluyla hazırlanan görüşme tutanakları ve alınan kayıtlar oluşturmaktadır. Odak Grup Görüşmeleri 12'şer kişiden oluşan iki ayrı öğrenci grubuyla gerçekleştirilmiştir. Gruplar kırsal turizm konusuna daha vakıf olmaları nedeniyle Tarım Ekonomisi Bölümü öğrencileri arasından seçilmiştir. Birinci grup buldukları dönem itibarı ile "Tarımsal Girişimcilik" dersini alıp tamamlayan öğrencilerken, ikinci grup eğitimlerini tamamlamak ve meslek ya da iş dünyasına adım atmak üzere olan mezun düzeyine yaklaşmış dördüncü sınıf öğrencileridir.

Görüşmeler sırasında, her iki grup öğrenciyle önceden tasarlanmış olan toplam 9 soru çerçevesinde sohbetler yapılmış, öğrencilerin sorulara ilişkin düşünceleri detaylı olarak kaydedilmiştir.

Odak Grup Görüşmeleri; bir konu hakkında katılımcıların bakış açılarına, yaşantılarına, ilgilerine, deneyimlerine, eğilimlerine, düşüncelerine, algılarına, duygularına, tutum ve alışkanlıklarına dair derinlemesine, detaylı ve çok boyutlu bilgi edinmek amacıyla yapılan bir nitel veri toplama yöntemi olarak bilinmektedir (Çokluk, Yılmaz ve Oğuz, 2011, s.96; Kitzinger, 1995,s.311; Gibbs, 1997). Grup içi etkileşimin ve grup dinamiğinin bir sonucu olarak yeni ve farklı fikirlerin ortaya çıkması Odak Grup Görüşmelerinin en önemli avantajı olarak ifade edilmektedir (Kitzinger, 1995,s.300).

Odak Grup Görüşmelerinde genellikle demografik özellikleri benzerlik gösteren (yaş, sosyo-ekonomik düzey, meslek vb.) belirli sayıda kişi bir moderatör eşliğinde bir araya gelmekte ve araştırma konusu grup ortamında tartışılmaktadır. Ancak grubun kaç kişi olacağına ilişkin farklı görüşler vardır. Grubun kaç kişiden oluşması ve kaç kez yapılması konusunda kesin bir kural olmadığı belirtilmekte, farklı araştırmacılara göre bu sayının 6 ile 15 arasında değiştiği görülmektedir. Araştırmanın özelliklerine göre bu kararın araştırmacının kararına bırakıldığı belirtilmektedir (Çokluk ve diğ., 2011,s.101).

Bu araştırma kapsamında belirlenmiş olan 12'şer kişiden oluşan gruplar, hazırlanmış olan görüşme ortamında grup görüşmelerine alınmış ve belirlenen sorular çerçevesinde görüşmeleri tamamlanmıştır. Görüşmeler, bir yandan raportör tarafından kaydedilmiş, diğer taraftan da ses kaydı alınmıştır. Görüşmelerin çözümlenmesi Odak Grup Görüşmesi tekniğine uygun olarak nicelleştirilmeden, bireysel düşüncelerin farklılıkları ve katılımcıların söyledikleri rapora yansıtılacak şekilde gerçekleştirilmiştir (Çokluk ve diğ., 2011,s.105, Britten 1995, Kitzinger 1995,s.311).

3.Araştırma Bulguları

Gerçekleştirilen Odak Grup Görüşmeleri ile elde edilen doküman ve kayıtlar içerik analizi yoluyla bu bölümde rapor edilmiştir. Raporlama sırasında dönem itibarı ile girişimcilik dersini almış ve tamamlamış olan Tarım Ekonomisi Bölümü ikinci sınıf öğrencileri I. grup, mezun aşamasında olan dördüncü sınıf öğrencileri II. grup olarak adlandırılacaktır.

Görüşmelerde, öğrencilerin ilk olarak yaş, cinsiyet ve ikamet ettikleri (ziraat eğitimine başlamadan önceki) yerleşim birimi sorulmuştur. İçerik çözümleme yöntemine göre, görüşmede yer alan her öğrenciye bir kod verilecek (bu çalışmada birinci gruba sırasıyla rakam, ikinci gruba harf şeklindedir) ve bu koda göre yaş, cinsiyet ve yerleşim bilgileriyle kısaca tanıtılacaktır (Tablo1).

Tablo 1. Katılımcıların Yaş, Cinsiyet ve Geldikleri Yerleşim Birimi Bilgileri

KOD	I. GRUP			KOD	II. GRUP		
	Yaş	Cinsiyet	Yerleşim Birimi		Yaş	Cinsiyet	Yerleşim Birimi
1	20	E	İlçe merkezi	A	45	K	İl merkezi
2	20	E	İlçe merkezi	B	23	K	İl merkezi
3	32	E	İlçe merkezi	C	24	K	İl merkezi
4	20	K	İl merkezi	D	23	K	İl merkezi
5	20	K	İl merkezi	E	22	K	İl merkezi
6	20	K	İl merkezi	F	37	E	İl merkezi
7	19	K	İl merkezi	G	27	E	İl merkezi
8	19	K	İl merkezi	H	26	E	Köy
9	21	K	İl merkezi	W	23	E	İlçe merkezi
10	21	K	İl merkezi	X	23	E	Köy
11	20	K	İlçe merkezi	Y	23	E	Köy
12	21	K	İl merkezi	Z	23	E	Köy

Tablo1’de görüldüğü gibi, öğrencilerin yaşları 19 ile 45 arasında değişmektedir. Araştırma konusunun kırsal turizm olması nedeniyle kırsal yerleşime yakınlığı ölçmek amacıyla geldikleri yerleşim birimi sorulmuş olup, dört öğrencinin köyde, diğerlerinin il ve ilçe merkezinde ikamet ettikleri görülmüştür.

Bu demografik soruların ardından, kırsal turizm kavramı ile ilgili sorulardan, bu alanda girişimcilikle ilgili düşünceleri almaya yönelik sorulara kadar ilerleyen 9 soru çerçevesinde

yapılan görüşmeler aşağıda açıklanmaya çalışılmış, görüşmelerin aktarımı soru sırasına göre yapılmıştır.

Soru 1: Kırsal Turizm Sizin için ne kadar zamandır tanıdık bir kavramdır ve bu kavramı ilk duyduğunuz nerde ya da ne zaman oldu?

Öğrencilerin bir bölümü kırsal turizm kavramını ilk defa ziraat eğitimleri sırasında duyduğunu, bir bölümü kavramı daha önce duyduğunu ancak Ziraat Fakültesinde (ZF) tam olarak öğrendiklerini, bir bölümü ise kırsal turizm faaliyetlerini bir yerlerde görmüş olmalarına rağmen bunun bir kırsal turizm faaliyeti olduğunu yine ziraat eğitimleri sonrasında anladıklarını ifade etmişlerdir.

Öğrencilerden 23 yıl önce turizm alanında lisans eğitimi almış olan **A**, bu kavramı önceki eğitimi sırasında duyduğunu ve kavramı içerik olarak da biraz tanıdığını belirtmiş, ancak daha geniş bilgiye Ziraat Fakültesinde sahip olduğunu ifade etmiştir. Bir diğer öğrenci (**G**) bu kavramı ilköğretim son sınıfta bazı öğretmenlerinin yönlendirmeleriyle fark ettiğini, daha önce Sosyoloji alanındaki lisans eğitimi sırasında daha fazla öğrendiğini, bu yüzden Ziraat Fakültesine geldiğinde konuya bir ölçüde aşina olduğunu söylemiştir. Kavramı lise eğitimi sırasında Anakara Beypazarı'na yaptıkları bir okul gezisi ile fark ettiğini belirten bir diğer öğrenci (**H**) tam anlamıyla öğrenmenin ZF eğitimi sırasında olduğunu belirtmiştir. **W** kodlu öğrenci ise ZF eğitimi öncesinde okuduğu bir dergi makalesinden yüzeysel olarak bilgi edindiğini, tam olarak buradaki eğitimi sırasında kavramı tanıdığını ifade etmiştir. Öğrencilerin bir bölümü, yaşadıkları kırsal alanlarda yapılan bazı turizm faaliyetlerine tanık olduklarını, ancak bunun bir kırsal turizm faaliyeti olduğunu ZF eğitimleri sonrasında anladıklarını söylemişlerdir. Birinci gruptan **3** kodlu öğrenci bu kavramı, TV'de izlediği bir emekli polisin anlatımıyla fark ettiğini ve bunun sonrasında dikkatini çektiğini belirtmiştir.

Soru 2: Bu kavram şu anda sizin için net midir?

Kırsal Turizm kavramının öğrencilerin çoğunluğu için tam anlamıyla netleşmemiş olduğu görülmüştür. Kavram ya da bu konuyla ilgili bilgilerin kendisi için tam olarak net olduğunu ifade eden dört öğrenci (I. gruptan **2, 5** ve **12**, II. gruptan ise **A**) olmuştur.

Diğer öğrencilerden bir bölümü kavramın ya da konunun kendisinin net olmadığını, bu yüzden herkes için netlik kazanmasının zor olduğunu düşünmektedirler. Bu fikri taşıyan bazı öğrenciler II. grupta yer almaktadır ve ifadeleri aşağıdaki gibidir;

B; "Net değil çünkü kavram kişiye göre değişiklik gösterebiliyor."

C; "Kırsal alan kavramı net olmadığından kırsal turizm kavramı da de çok somut değil"

E; "Kavramın kendisi net değil. Her tanımda farklı noktalara değinilmiş"

G; "İçinin doldurulması gerek. Konuyu genel olarak bilsek de eksiklerimiz var. Örneğin çevre ile ilgili konularda ve kavramın bizim kültürümüze nasıl entegre edileceği konusunda gerçekçi net bilgiler sınırlı..."

W; "Birden fazla tanımlama olduğu için net değil..."

Öğrencilerin çoğunluğu ise kavramın kendisi için net olmamasını, kendisi tarafından çok iyi anlaşılmasıyla ya da anlatılırken yeterince üzerinde durulmamasıyla ilişkilendirmektedir. Bu düşüncedeki öğrencilerden bazılarının cevapları ise şöyledir;

I. grup;

1; "Tam olarak değil, daha fazla yardım almalıyım."

7; "Net değil, ders kapsamında başlıklar olarak gördük."

8; "Bu kapsamda neler yapıldığını biliyorum ama kavramsal olarak benim için net değil, tanımlayamam."

grup;

F; "Ne olduğunu tam olarak ifade edemem, ama kavram hakkında geniş çerçevede konuşabilirim."

X; “Kavram hakkında genel olarak fikir sahibiyim, ancak inceliklerini tam olarak bilemiyorum.”
Y; “Tam anlamıyla net değil. Kavram olarak biliyoruz, ancak içerik ve anlam bakımından net değil.”

Soru 3: Kırsal turizm kavramını bir iki cümle ile nasıl tanımlarsınız?

Bu soruya cevap olarak öğrencilerden, kırsal turizmin kendileri için ne anlama geldiğini ifade etmeleri istenmiştir. Beş öğrenci kırsal turizmi (I.gruptan 1, 4 ve 6 II.gruptan F ve W) kırsal alanda yapılan turizm faaliyetleri olarak tanımlamışlardır.

Öğrencilerin bir bölümü için kırsal turizmin kırsaldaki insanı ve hayatını kalkındırma yönü ön plana çıkmaktadır. Hatta bazı öğrenciler, kırsal turizmi kırsal kalkınma kurumlarıyla özdeşleştirmektedir. Bu şekilde tanım yapan öğrencilerin ifadeleri aşağıdaki gibidir;

I.grup;

5; “Köyde ve kırsalda, orada yaşayan insanların refahını arttırmak için yapılan faaliyetler... Oradaki insanları sosyalleştirmek...”

10; “Kırsal alanları geliştirmek, gelirleri geliştirmek için kurulan kurum...”

II.grup;

A; “Kırsal bölgenin tanıtımını yapmak, değerlerini ön plana çıkarmaktır.”

B; “Kırsal kesimin kalkınması için yaratılan faaliyetler bütünü...”

C; “Kırsal alanda yapılan faaliyetle ek gelir kaynağı sayesinde göçün önlenmesi...”

D; “Kırsalda yapılan, o yörenin özelliği geliştirilerek gelir getirmesini sağlayacak bir alan...”

E; “Kırsal alanda yaşayan halkın refah düzeyini arttıran bir kavram”

H; “Kırsal alanın canlandırılması ve nüfus popülasyonunun bozulmaması...”

Y; “Kırsal alanda kalite, refah, yaşam standardının yükseltilmesi”

Z; “Kırsal alanda yapılan ek gelir kaynağıdır.”

Bazı öğrencilerin tanımlama için kullandıkları cümlelerde uygun olmayan terimler kullanılması nedeniyle anlatım karmaşası söz konusu olmuştur. Bu ifadelerin öğrencilerin algılarındaki karmaşayı yansıtır olması açısından dikkate değer olduğu düşünülmektedir. Bu noktada, Odak Grup Görüşme tekniğinde içerik analizi yapılırken, orijinal ifadeye bağlı kalınmasının öneminin ortaya çıktığı da söylenebilir.

Üç öğrenci çevresel değerlerin korunmasını ve kırsal dokunun bozulmaması amacını kırsal turizm tanımlamasında öne çıkarmıştır;

I.grup

3; “Çok fazla el değmeden çevre ve doğa dostu öğretici ve eğitici faaliyetler olarak yapılan eylemler bütünüdür. Genel manada orijinalin değişmemesi”

II.grup;

G; “Kırsal alan dokusuna zarar vermeden dışarıdan turist çekmeye yarayan faaliyetlerin tümü...”

X; “Kırsal turizm benim için çevrenin korunması ve sahiplenilmesi...”

Birinci gruptaki beş öğrenci ise, daha çok kırsal turizmin yararlanıcısına odaklı tanımlama yapmışlar, ifadelerinde kentli insanların kırsalın cezbedici özelliklerine yönelmelerine yer vermişlerdir.

I.grup

2; “Şehir stersinden bunalmış insanların ucuz maliyetli ve ferah bir ortama kavuşması... Huzurlu ve güvenli bir şekilde yaşama isteği duyan insanların bir araya gelip yaptıkları eylemler bütünü...”

7; “Kent ortamından sıkılmış insanların kendileri için belli zamanlarda gitmek istedikleri yerler...”

8; “Kırsal alanlarda yapılan faaliyetler diye düşünüyorum. Şehirden uzak, mesela tarıma yönelik, atçılık gibi eğlencelerin bulunduğu alanlardır. Bir terapi, yeniden doğuş gibi...”

9; “Kırsal turizm kentten şehirden uzakta doğa ile iç içe yapılan tatil, insanların kültürlerini öğrenme faaliyetleri olarak söyleyebilirim.”

11; “Kırsal alanda çeşitli etkinliklere verilen addır. Dağcılık olur, farklı etkinlikler olur, onlara verilen isimdir. Yüz yüze ilişkilerin, samimi ortamın olduğu yerlerdir.”

12; “Kentte yaşayan insanların kırsal alana duymuş olduğu özlemdir. Kentte yapılan dağcılık, spor, sörf, rafting de kırsal turizmin içine girer.”

Soru 4: Kırsal turizmle ilgili bilgi birikiminizin kaynakları nelerdir?

Bu soru, “Okul ortamında bu konuda ne kadar bilgi sahibi olabildiniz?”, “Okul ortamı ya da ders kapsamı dışında ilgilenir misiniz?”, “Kırsal turizm konusu üzerine düşünür müsünüz?” gibi ek sorularla açıklanmaya, öğrencilerin konu üzerine düşünmeleri desteklenmeye çalışılmıştır.

Bu soruda kırsal turizm konusunun öğrencilerin çok fazla ilgisini çekmediği, ders dışında bilgi edinme eğilimi göstermedikleri görülmüştür. Mezun durumundaki ikinci grup öğrenciler arasında kırsal turizmle ders dışında ilgilenen, neler yapılabileceği konusunda düşünen öğrenciler olmakla birlikte, bu eğilimde olan öğrenci sayısının ve çabanın oldukça sınırlı kaldığı anlaşılmaktadır. Bu konudaki çoğunluğu benzer cevaplardan üçü aşağıda verilmektedir;

I.grup

6; “Hiç merakım olmadığı için araştırmadım.”

7; “Okul ortamında bu konu hakkında bilgi sahibi oldum.”

II.grup;

C; “Bilgi kaynağım üniversitede aldığım dersler ve yaptığımız projelerdir.”

Bazı öğrenciler, bir kırsal turizm faaliyetlerinden yararlanıcı olarak konuya ilgi gösterdiklerini belirtmişlerdir.

I.grup

5; “Okulda oldu bilgi birikimim. Eğer gezmek istersem öyle araştırırım. Kırsal turizm hakkında düşünmedim.”

12; “Kırsal turizme turist olarak bakıyorum. İmkân olmadığı için sadece turist olarak bakıyorum. Araştırmadım ama televizyonda çıkan belgesellerde denk gelince izliyorum.”

II.grup;

D; “İlgilenirim, internet üzerinden gezeceğim yerleri araştırırım.”

Kısmen de olsa kırsal turizm konusuna ders dışı kaynaklar yoluyla ilgi gösteren öğrenciler genellikle ikinci gruptadır. Onlardan bazılarının cevapları aşağıdaki gibidir;

II.grup;

A; “Okul, TV, gazete, belgesel ve broşürler...”

E; “Aldığım dersler dışında tez çalışmamın kırsal turizmle ilgili olmasından dolayı literatür araştırması yaptım. Kampçılık merakımdan ötürü ve bilmediğim yerleri gezip yeni yerleri keşfetme içgüdüğü ile yaptığım araştırmalar.”

F; “Kırsal turizm dersinde öğrendim. Kendi köyümde bununla ilgili ne yapabileceğimle ilgili tasarımlarım oldu.”

X; “Gazete, dergi, çeşitli internet kaynaklarından inceleme yapıyor ve kısmi olarak ilgileniyorum.”

Y; “Kaynak olarak köyümde nüfusun kalması için, köy yaşamının devam etmesi için çeşitli kırsal aktivitelerin yapılması için bir tasarıda bulundum sadece. Ama genel anlamıyla bakacak olursak bir kaynağım yok.”

Z; “Kendi, köyümde yapabileceğim bir şey olabilir mi diye düşündüm. Fakat bizim köyde yapacak bir şey bulamadım. Sonra düşünmeyi bıraktım.”

Soru 5: Kırsal turizm alanında kamu – özel rol paylaşımı konusunda ne düşünüyorsunuz? Kırsal turizm yatırımları şu an devlet eliyle mi özel sektörle mi gerçekleştiriliyor, nasıl olmalıdır?

Bu soruda öğrencilerin hem mevcut durum konusundaki bilgileri hem de onlara göre olması gerekenle ilgili düşünceleri alınmak istenmiştir. Öğrencilerin cevaplarında ön plana çıkan devletin denetleme ve teşvik görevinin üstlenmesi yönündeki düşünce olmuştur. Mevcut durumla ilgili bilgilerinin karışık olduğu anlaşılmaktadır. Cevaplarda genellikle kırsal alandaki değerlerin devletçe güvence altında tutulmasının ve bunun sonrasında turizm faaliyetlerinde özel sektörün desteklenmesinin önemi vurgulanmaktadır. Ayrıca öğrencilerin ifadelerinde genellikle kamu ve özel sektör dayanışmasının yer aldığı görülmektedir. Seçilen bazı ifadeler aşağıda verilmektedir;

I.grup;

1; “Hemen hemen çoğu alan kamuya ait ve kiralanıyor, alınıyor. Böylece özele de geçmiş oluyor. Özelde de çok gerçekleşiyor ama devlette kalması daha iyidir diye düşünüyorum.”

2; “Genelde kırsal alanlar bakir alanlar olduğu için sit alanlarına çevrilmelidir. Devlet tek başına bir şey yapamaz. Aynı şekilde özel sektör de öyle. Beraber çalışmaları gerekir diye düşünüyorum.”

3; “Kültür, tarih miras olduğu için devlet eliyle yönetilmesi lazım ve denetimini devletin çok güzel yapması lazım. Kırsal özele verilirse mutlaka denetime alınması gerekir. Devletin yatırımlara ihtiyacı vardır. Kırsal kalkınma için yapılan yatırımlarda bence ilk sırada kırsal turizm yatırımlarının gelmesi lazım.”

8; “Zincir halkası gibi birbirini tamamlaması gerekir. Eğer sadece özel sektörde olursa diğer turizmden farkı olmayacaktır. O yüzden devletle özel bağlantılı olmalı...”

12; “Uzungöl’de binalaşma var ve otel var. Bunlar özel kuruluşlar. Devlet izin vermeseydi doğal güzellikler bozulmazdı.”

II.grup;

A; “Devlet ve özel sektör bir arada çalışmalı.”

B; “Kırsal turizmde TKDK gibi kuruluşlardan projeler yapılmaktadır. Özel sektör başıboş bırakılmamalıdır.”

C; “Kırsal turizmde devlet denetimiyle özel sektör desteklenmelidir. Ayrıca tanıtımlar da yapılmalıdır.”

D; “Devlet yönlendirici olmalı özel sektör de imkân yaratmalıdır.”

E; “Yörenin potansiyeline göre özel sektör kırsal turizmde rol alır. Devlet toplum yararını düşünebilirken özel sektörün odak noktası kârdır. Bu nedenle de özel sektörün popülaritesi yüksek yerlerde payı büyüktür.”

F; “Devlet mevzuat bakımından olayı ele almalı, özel sektör başıboş bırakılmamalı.”

G; “Kamunun hangi bölgelerde neler yapılabileceği ve ne tür planlar olabileceği konusunda araştırmalar yaparak planlamalara yardımcı olması, daha sonra konuyu özel sektöre devretmesi gerektiğini, ancak çevrenin ve kırsal dokunun, tarımın ekonomiye kurban edilmeyeceğinin bir şekilde denetlemenin devlet tarafından yapılmasının faydalı olacağını düşünüyorum.”

Cevaplarda, yörelerin sahip olduğu değerlerin zarar görme olasılığının önemli düzeyde endişeye neden olduğu, bu konuda devlet korumasına büyük sorumluluk atfedildiği görülmektedir.

Bunun dışında birinci gruptan iki öğrenci devlet ve özel sektörü kırsal turizm faaliyetlerinde bir arada düşünmediğini ortaya koyan ifadeler kullanmışlardır;

6; “Devlet ve özel kırsal turizm alanında birlikte çalışmaz.”

11; “Kırsal turizm yatırımları devlet eliyle gerçekleştirilmeli. Çünkü potansiyeli daha yüksek geliyor bana.”

Soru 6 : Sermayesi olan bir birey kırsal turizm alanında yatırım yapsa, sermayesini ne kadar iyi değerlendirmiş olur?

Bu sorunun cevaplanması kısmında, iki öğrenci tamamen olumsuz yaklaşmıştır;

I grup;

10; “Kırsal kesime sermaye yatırmayı mantıklı bulmuyorum. Ben köyde büyüdüm. Pastaneler yapıldı müşteri bulamadı, parklar yapıldı giden olmadı. Yaşama biçimi olarak kırsal zor bir alan.”

II.grup;

Z; “Yatırımın hedefine ulaşmayacağını düşünüyorum. Çünkü ülkemizde öyle bir kültür yok.”

Bazı öğrenciler ise, kırsal turizm alanına yatırılan sermaye fikrinin başarı şansını bir koşula bağlamışlar, zamana, bölgeye, yapan kişiye, yapılan faaliyet türüne göre başarı şansı vermişlerdir. Cevapların bir bölümü aşağıdaki gibidir;

I grup;

1; “Kırsal turizmi bilmiyorum ama Ali Ağaoğlu bir bina yaptığında daireler kapış kapış olmuştu. Bunu kırsal alana yapsa yine kapış kapış olurdu diye düşünüyorum. Yapan kişiye bağlı olduğunu düşünüyorum.”

2; “Gerçekten yatırım yapılırsa iyi olur. Ekonomide olan elmas-su çelişkisi gibi... İnsanlar bunun farkına vardığında kırsal alan değerlendirilecek.”

4; “Kırsalda yapılan yatırımın kime yönelik yapıldığı da önemli... Genellikle bir şehir hayatında yaşayan kişiler bu ortamda olmadığı için onların ihtiyaçlarına, eksikliklerine göre yapılmalı. Bir köy hayatındaki kişiler içinde olduğu için onlara yönelik yapılırsa yatırım iyi sonuçlanmayabilir.

5; “Yapılan alana da yapılan işe de bağlı...”

6; “Bölgeden bölgeye yatırımların iyi olup olmaması değişir.”

7; “Yapıldığı ortama uygun bir iş olursa iyi bir yatırım olabilir.”

8; “Yaptığı işe bağlı... Dikkat çekici bir iş kurarsa tutabilir. Ama diğer işletmelerle aynı işi kurarsa dikkat çekici olmaz.”

II.grup;

A; “Kısa vadede değil ama uzun vadede kazanç sağlar. Tanıtımın çok iyi yapılması lazım...”

B; “Bölge bazlı değerlendirilmesi lazım, turistik bir alansa olabilir. Ama turist çekmezse yapılması mantıksız olur.”

C; “Tanıtım ve potansiyeli olan bir yere yatırım uzun vadede iyi değerlendirilmiş olur.”

E; “Yaptığı faaliyeti yılın dört mevsimine yaydığı takdirde iyi değerlendirmiş olabilecektir.”

F; “Yaptığı yerin potansiyeli nasılsa ona göre değişir.”

X; “Kısa vadede gelirin düşük olacağını ama uzun vadede işletmenin tutum ve davranışına da bağlı olarak yaptığı yatırımdan fazla gelir getireceğini düşünüyorum.”

Y; “Yapılan yatırım bölgeden bölgeye, yapılan çalışmaya, uygulanan politikalara göre değişmektedir.”

Bunların dışında daha olumlu yaklaşan öğrencilerden seçilen bazı cevaplar aşağıdaki gibidir;

3; “ Köy gelmemesi lazım kırsal deyince akla. Kapadokya mesela, balonlar vs. gibi aktiviteler çok manalı ve on numara aktiviteler. Bence çok iyi olur, olması da lazım ”

11; “Son dönemlerde bu alanda yatırımlar çok daha iyi gelişti, insanlar ilgi duyduğu için...”

12; “Her yatırımda olduğu gibi bunun da riskleri olurdu. Ülkemizde kırsal alana yapılan yatırım az olduğu için yapılırsa sermayesini iyi değerlendirmiş olur.”

Soru 7: Kırsal turizmle ilgili bilgi birikiminize ya da oluşturduğunuz vizyona göre yapılabilecek iyi bir işler neler olabilir?

Kırsal turizm alanında yapılabilecek işlerle ilgili bazı öğrenciler bir fikri olmadığını belirtmiştir. “Turizm alanında bir fikrim yok. Başka tarımsal konularda iş fikirlerim var.” (I.gruptan 1) bu ifadelerden biridir. Diğer öğrenciler iş fikirlerinde doğa sporları, yemek kültürü üzerine faaliyetler, kış turizmi, yayla turizmi gibi alternatifleri önermişlerdir. Günlük iç turizm hareketliliği sağlayabilecek, festival türü aktiviteler de önerilmiştir. Mezun durumundaki II. grup öğrencileri daha fazla fikir üretmişlerdir. Öğrencilerin kendi ifadeleri ile önerileri aşağıdaki gibidir;

I.grup;

2; “Mesela Turhal’ın Çaylı köyünde bir yayla var, Melis yaylası... Orada yamaç paraşütü yapılabiliyor. Bu yaylada kulüp kurulsa, belediye destek verse çok iyi olur. Gelişme olacağına inanıyorum. Çok iyi sporcular çıkabilir.”

3; “Kırsal turizmin dört mevsim olması lazım... Bölgeye göre düşünülmesi lazım... Örneğin Karadeniz’de yaylacılık, rafting yapılabilir.”

5; “Mesela Sivas Yıldız dağında hem kayak yapıyor hem de piknik yapmak için kamelyalar var.”

6; “Kışın kayak yapılacak yerde yazın yaylacılık yapılır.”

7; “Kışın kayak yapıp yazın yamaç paraşütü yapılabilir.”

II.grup;

A; “Gastronomi, doğal yiyeceklerin dalından toplanması, kamp...”

B; “Kamp, zipline, doğa yürüyüşü gibi aktiviteler...”

E; “Tokat’ın kültürel ve yöresel özelliklerine yönelik kamuoyunda gözükecek ölçekte festivaller düzenlenmeli...”

F; “Yöresel ürünlerin nasıl oluştuğunun görülmesi ile ilgili turizm faaliyeti oluşturulabilir.”

G; “Hem doğal hem tarihi güzelliklerimiz hem sağlık hem tarım turizmini bir arada gösterebileceğimiz tur planlarımız olmalı. Bunun için konaklama yerlerine ve genel olarak restorasyona ihtiyaç var.”

H; “Balıca mağarasının tanıtımı iyi yapılmalı ve görülen eksiklikler tamamlanmalı...”

W; “Kırsal alandaki doğal güzellikler dışında kırsal alanda yapılacak faaliyetlerin çeşitlendirilmesi gerekli. Gıda üzerine bir festival düzenlenebilir.”

X; “Kısa zamanlı olarak şehrli insanların köy hayatını ve yaşantısını görebilecekleri bir kırsal işletme faaliyeti faydalı olur diye düşünüyorum.”

Y; “Çeşitli köylerde ve bölgelerde nüfusu tutmak, sosyal aktiviteleri arttırmak amacıyla gününbirlik, festivaller, programlar, konserler yapılabilir veya oranın kültürüne özgü aktiviteler yapılmalıdır.”

Z; “Tokat’ta yayla turizmi yapılarak Topçam yaylasının değerlendirilmesi...”

Öğrencilerin öne sürdükleri fikirlerin çok önemli devlet desteği gerektirmekte, bazıları neredeyse tamamen kamu kaynakları ve eliyle yapılması gerekmektedir. Örneğin, “Balıca mağarasının tanıtımı

iyi yapılmalı ve görülen eksiklikler tamamlanmalı...” fikri özel girişimcilik açısından bir öneri niteliği taşımamaktadır.

Soru 8: Kırsal turizm alanında bir iş kurduğunuzu hiç hayal ettiniz mi, düşünce aşamasında böyle bir tasarınız oldu mu?

Bu soruyla, görüşme öncesinde öğrencilerin, kurgu boyutunda da olsa, kırsal turizm alanında girişimcilik düşüncesi olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Birinci gruptan dört, ikinci gruptan beş öğrenci, daha önce kırsal turizm alanında ya da ilişkili bir konuda bir tasarısı olduğunu belirtmiş ve tasarılarını aşağıdaki gibi ifade etmişlerdir.

I grup;

1; “Köyde gençlik kampı... Kendim katılmışım, çok eğlenmişim ve olur mu diye düşünmüştüm.”

2; “Çocuk köyü... Tarım yapmak için çocukları çekirdekten yetiştirmek lazım diye düşünüyorum.”

3; “Hobi bahçesi... Antalya’da bir yere gitmişim. Reklamlarını çok güzel yapıyorlar. At çiftliği var. Gelen insanlar ücret karşılığında atlarla tur atabiliyor. Kır lokantası da var. Böyle bir şey ve yanına hobi bahçesi, insanların kendilerinin sebzelerini yetiştirip toplayabileceği şekilde bir hayalim var. Tabi çok maliyetli... Kırsal beni hep çekmiştir. Sakinlik, dinginlik ve kendin de bir çaba sarf ediyorsun.”

7; “Bir çiftlik kurmayı hayal ettim. Aynı zamanda kamp ortamı kurmayı da hayal ettim.”

II.grup;

A; “Evet hayal ettim. Almus’un su sporları ve tarım ürünlerini bir arada kullanacağım bir tesis düşünüyorum.”

E; “Yöresel ürünleri bir arazide toplayarak çeşitleri koruma ve gelecek nesillere aktarmak için festival niteliğinde bir faaliyet düşündüm.”

F; “Artık ziraat mühendisi olacağız. Yüzde yüz güvenilir ürünler üreterek onların pazarlaması... Örneğin aile gelip, bağı görerek yaprağını kendi toplayacak ve ürünün güvenilir olduğu konusunda bir şekilde garanti sağlanacak. Örneğin domatesi toplayıp kendisi o gün salça yapabilecek ya da kuşburnunu toplayıp marmelatını yapabilecek”

X; “Böyle bir tasarım oldu. Köyümde bağcılık yapılan alanların daha etkin hale getirilmesi için buraların hobi bahçesi olarak değerlendirilmesini düşündüm.”

Y; “Köy yaşamını sürdürmek için sosyal aktiviteler yapılması şeklinde hayaller düşünmüştüm.”

Soru 9: “Bir kırsal turizm girişiminin müteşebbisi olarak düşündüğünüzde kendinize bu konuda 1 ile 10 arasında kaç puan verirsiniz, neden?”

Bu soruya bir öğrenci cevap vermemiş, bir puanlama yapamadığını belirtmiştir. Öğrencilerin girişimcilik konusunda bir bölümünün kendilerine güvendikleri görülmektedir. Kendilerine 7 ve üzeri puan veren öğrencilerin ifadeleri aşağıdaki gibidir.

I grup

1; “7 puan... Çabuk sinirlendiğim, disiplinli olduğum için puan kırdım. Bir bilgi birikimim var ama yeterli değil”

2; “9 puan... 1 puanı şuradan kırdım. Bir bilgim var ama tam anlamıyla yeterli değil. ”

3; “ Halkla ilişkilerimin iyi olduğumu düşünüyorum. Yeniliklere açık biri olduğumu ve yeni faaliyet alanları açabileceğimi düşünüyorum. Reklamı iyi yaparım, krizi iyi yönetirim, parayı iyi kullanırım. Sermaye olursa yapabilirim. 10 puan veriyorum.”

4; “7 puan... Hayalimdeki iş olur.”

7; “Puanımın 7 veya 8 olduğunu düşünüyorum. Kırsal turizm konusunda ilgim olduğu için bilgi birikimimin de iyi olduğunu düşünüyorum. Para yönetiminde de kendimin iyi olduğunu düşünüyorum.”

8; “ Kendime 8,5 - 9 arası bir puan verirdim. Çünkü ister istemez eksiklerim olduğunu düşünüyorum. Yeniliklere açığım ama etrafımdakilere bu işi hemen kabul ettirebilir miyim bilmiyorum.”

II.grup;

A; “9 puan veririm.”

C; “8... Bu işe girişmeden önce yapılabilecek bütün araştırma ve incelemeleri yaparım.”

D; “7...”

F; “10 puan veririm.”

H; “Hep kendi işimi kurmayı düşündüm. Bu işte hep en iyisini yapmayı istedim. 9 puan...”

X; “Kendimi bir müteşebbis olarak değerlendirdiğimde 7 puan veririm.”

Z; “10 puan veriyorum. Çünkü yapacağım işi en iyi şekilde yapacağımı düşünüyorum.”
Girişimcilik konusunda kendisini düşük puanla değerlendiren beş öğrencinin (dördü birinci grupta), kırsal turizmden bağımsız olarak kendilerini girişimcilik alanında yeterli bulmadıkları anlaşılmaktadır.

I.grup;

5; “Kendimi iyi bir girişimci olarak görmüyorum. O yüzden kendime puanım 0 – 1 ... Parasal yönden de idare edebileceğimi düşünmüyorum. Kırsalda yaşamak da istemem.”

6; “4 puan veririm.”

11; “6 puan... Esnaf kafası var bende. Ama ileride olabilir diye düşünüyorum.”

12; “Kırsal turizm girişiminin müteşebbisi olarak düşündüğümde kendime puanım 1’dir.Girişimci ruhum yok. İnsanlarla çok muhataplığım yok.”

II.grup;

G; “6 puan...”

Bazı öğrencilerin verdikleri puanların bir anlamda böyle bir işe isteklilikle ilgili olduğu düşünülebilir. Nitekim, kendilerine düşük puan veren bazı öğrencilerin ifadelerinden, tutumlarının kırsal turizm alanında iş fikrine duydukları ilgisizlikle ilişkili olduğu anlaşılmaktadır.

I grup;

10; “Puanım 6... Bilgi birikiminin ve işletmeyi ileri götürecek kapasitemin olmadığını düşünüyorum. Kırsal bir işletme olarak düşünürsek, kırsalda yaşamayı düşünmüyorum. Para yönetiminin iyi olmadığını düşünüyorum.”

II grup;

B; “En iyi şekilde yapmaya çalışırım ama ilgi alanım değil. O yüzden puanım 5...”

E; “6... Yüklenen sorumluluk, stres ve işin caydırıcı özellikleri hevesimi kırabilir.”

W; “Kendimi kırsal turizm girişiminin müteşebbisi olarak düşündüğümde kendime bu konuda 7 puan verirdim. Çünkü bu işle ilgili olarak ara noktada olduğumu düşünüyorum.”

Y; “Yapılan işe ve çalışmaya göre değişir. 5 puan...”

4.Sonuç

Kırsal turizm bugün kırsal kalkınma politikaları kapsamında kamunun elini üzerinde bulundurduğu ve ağırlığını koruması gereken bir alandır. Kırsalda turizm konusunda özel girişimciliğe açık faaliyet alanları söz konusuysen, bu alanların sermaye sahipleri ya da girişimcilik potansiyeli taşıyanların ne kadar ilgisini ve dikkatini çektiği belirsizdir. Lisans eğitimleri gereği bu alana yakın olan Ziraat Fakültesi öğrencileriyle yapılan Odak Grup Görüşmeleri yoluyla, bu konuda bir bakış açısı kazandırılmaya çalışılmıştır.

Sonuçlar, kırsal turizm kavramının öğrenciler için yeterince netleşmediğini ortaya koymaktadır. İfadelerden anlaşıldığı kadarıyla, kavramla ilgili var olan bilgi birikimleri, onları konuyu daha iyi öğrenmeye ya da araştırmaya çok fazla yönlendirmemiştir. Konu hakkında belirsizlikler yaşamalarına, bilgilerinden emin olmamalarına rağmen, bu durumu değiştirmek için genellikle bir çabaya girmedikleri anlaşılmaktadır. Öğrencilerin yaptıkları kırsal turizm tanımlamalarından, bu kavramın farklı öğrenciler için farklı yönleriyle anlam kazandığı sonucuna varılmaktadır.

Kırsal turizm bir girişimcilik alanı olarak bazı öğrencilerin ilgisini çekmektedir ve bu öğrenciler bu alanda başarılı olunabileceği inancını taşımaktadırlar. Bir kısım öğrenci ise ya girişimciliği kendisine uygun bulmamakta ya da kırsal alanda girişimcilik fikrine sıcak bakmamaktadır.

Kırsal turizm kırsal alan yaşayanları için alternatif bir kazanç alanı olarak ümit vaat ettiği gibi, müteşebbisler için de bir özel girişim alternatifi durumundadır. Eğitim alanları gereği bu alanı tanıyan Ziraat Fakültesi mezunları bu alanın müteşebbis adayları arasında düşünülebilir. Buldukları eğitim süreci içerisinde öğrencilerin kırsal turizm kavramı ile ilgili bilgi birikimlerinin zenginleştirilmesi, ilgilerinin uyandırılması, bu konuda araştırma eğilimlerinin arttırılması, girişimcilik alanı olarak farkındalıklarının oluşturulması birçok açıdan önem taşımaktadır. Bu şekilde, ziraat mühendislerinin kırsal turizm alanında yer almaları sağlanabilir. Ziraat mühendislerinin birer girişimci olarak da hayata atılabilecekleri ve kırsal turizmin bir alternatif olabileceği konusunda bakış açıları geliştirilebilir. Bu kazanım, girişimcilik ruhunun yaygınlaşması açısından da önemlidir.

5. Kaynaklar

- Bojnec, S., 2010. Rural Tourism, Rural Economy Diversification, and Sustainable Development. *Academica Turistica* Year 3, No. 1–2, July 2010
- Briedenhann, J. and Wickens, E. (2004). “Tourism routes as a tool for the economic development of rural areas vibrant hope or impossible dream?”, *Tourism Management*, 25, ss.71–79.
- Chatterjee S, Prasad DMV., 2019. The Evolution of Agri-Tourism practices in India: Some Success Stories. *Madridge J Agric Environ Sci*. 2019; 1(1): 19-25. doi: 10.18689/mjaes-1000104.
- Clarke, J., 1996. Farm Accommodation and The Communication Mix. *Toursim Management*, 17 (8), Pages 611-616.
- Çetin, İ., Üzümcü, T.P. ve İçöz, İ. 2017. Kırsal Alanlarda Sürdürülebilir Kırsal Turizm ve Kocaeli-Kandıra Kırsal Turizm Gelişimi Modeli. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 137-156.
- Çıkin A., Atçeken H. ve Uçar, M. 2009. Turizmin Tarım Sektörüne Etkisi, *Agro-Turizm ve Ekonomik Sonuçları*. *Tarım Ekonomisi Dergisi* 2009; 15(1) : 1 – 8.
<http://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=61ad95a8-1ead-442c-8004-be5efe9ba792%40sdc-v-sessmgr01>
- Çokluk Ö., Yılmaz K. ve Oğuz E. 2011. Nitel Bir Görüşme Yöntemi: Odak Grup Görüşmesi. *Kuramsal Eğitimbilim*, 4 (1), 95-107.
- Gibbs A. 1997. Focus groups. *Social Research Update*, Issue 19. <http://sru.soc.surrey.ac.uk/SRU19.html>
İndirme Tarihi: 15.05.2019
- Kenebayeva A. S., How Do Rural Tourism Providers Exploit Opportunities? Insights from Kazakhstan. *Original Articles: 2017 Vol: 21 Issue: 2, Print ISSN: 1099-9264; Online ISSN: 1939-4675*.<https://www.abacademies.org/articles/how-do-rural-tourism-providers-exploit-opportunities-insights-from-kazakhstan-6567.html>
- Kitzinger, J. 1995. Qualitative research: introducing focus groups. *British Medical Journal*, 311, 299–302.
- Kumbhar, V. M., 2010. Agro-Tourism: A Cash Crop for Farmers in Maharashtra (India). *MPRA Paper* No. 25187, posted 21. Online at <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/25187/>
- Nilsson, P.A., 2002. Staying on Farms- An Ideological Background, *Annals of Tourism Research*, 17 (8), Pages 7-24.